

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej: *Jakie będzie chrześcijaństwo przyszłości? Doświadczenie religijne, kultura i racjonalność wiary w twórczości Romano Guardiniego*, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław, 28 maja 2019 r.

28 maja 2019 roku na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu miało miejsce międzynarodowe sympozjum naukowe nt. *Jakie będzie chrześcijaństwo przyszłości? Doświadczenie religijne, kultura i racjonalność wiary w twórczości Romano Guardiniego*. Patronat nad konferencją objął metropolita wrocławski abp Józef Kupny oraz niemiecka Fundacja Guardiniego (*Guardini Stiftung*) z siedzibą w Berlinie. Otwarcia obrad dokonał ks. prof. dr hab. Włodzimierz Wołyniec, rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

Problematykę konferencji zaprezentował dr Johannes Modesto z Kurii Arcybiskupiej w Monachium, który od 2018 roku pełni funkcję postulatora procesu beatyfikacyjnego Romano Guardiniego (1885–1968). W wystąpieniu zwrócił on uwagę na niezwykle szerokie zainteresowania intelektualne tego myśliciela, który w swoich dziełach analizował różnego rodzaju problemy filozoficzne, teologiczne, moralne, literackie, światopoglądowe. Dr Modesto stwierdził, że ten wybitny intelektualista to piękny przykład Europejczyka, łączącego w sobie wiele nurtów zachodniej tradycji kulturowej. Guardini urodził się we Włoszech. Gdy miał kilka lat, jego rodzina zamieszkała na stałe w Niemczech. W konsekwencji wychował się w kulturze tego kraju i stał się jednym z najważniejszych intelektualistów niemieckich XX stulecia.

Prelegent z Monachium nawiązał także do związków tego myśliciela z Wrocławiem. W latach 1923–1939 Guardini był kierownikiem

Katedry Światopoglądu Katolickiego na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie. Z powodu niechęci protestantów do katolików, jaka panowała wówczas w kręgach uniwersyteckich w tym mieście oraz w wielu innych regionach Niemiec, Guardini jako katolik nie mógł być oficjalnie zatrudniony na uczelni. W 1923 roku Niemieckie Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego znalazło jednak wyjście z tej trudnej sytuacji: na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie Guardini otrzymał status „stałego gościa” (*ständiger Gast*), natomiast formalnie został zatrudniony jako kierownik Katedry Światopoglądu Katolickiego na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie istniał prężnie działający Wydział Teologii Katolickiej. W konsekwencji w latach 1923–1939 Guardini jako profesor Uniwersytetu Wrocławskiego przebywał formalnie na urlopie, pracując faktycznie przez cały ten okres jako „stały gość” na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie.

Obrady sympozjalne rozpoczęły się od wystąpienia prof. dr Hanny-Barbary Gerl-Falkovitz z Wyższej Szkoły Teologiczno-Filozoficznej im. Benedykta XVI w Heiligenkreuz w Austrii. Wygłosiła ona referat nt. *„Wezwani przez to, czego jeszcze nie ma”*. *Nowy początek i kultura chrześcijańska według Romano Guardiniego*. Prelegentka podkreśliła, że świat duchowo-intelektualny tego myśliciela został ukształtowany na gruncie analizy dzieł takich autorów, jak: Platon, Augustyn, Dostojewski, Nietzsche, Kant, Hölderlin, Rilke, Pascal. Jedną z najważniejszych kategorii poznawczych Guardiniego jest pojęcie stworzonosci, które wyraża przekonanie filozoficzno-teologiczne dotyczące stworzenia przez Boga wszystkiego, co istnieje. Guardini postrzegał Boga jako siłę początku i ciągłego stawania się całego wszechświata. Twierdził, że świat staje się taki, jakim czyni go człowiek. Istotą egzystencji chrześcijańskiej jest perspektywa eschatologiczna. Ważnym elementem bytu ludzkiego jest bycie wezwanym przez Transcendencję. To wezwanie o charakterze transcendentnym sprawia, że człowiek staje się osobą. Wezwanie do bycia osobowego jest jednocześnie wezwaniem do wolności. Ważnym elementem antropologii Guardiniego jest podkreślenie wolności bytu ludzkiego

także wobec swego Stwórcy, tzn. człowiek może powiedzieć Bogu „nie”.

Drugi referat nt. *Romano Guardini czy Immanuel Kant? Implikacje etyczne autonomicznej wizji człowieka* zaprezentował ks. prof. UKSW dr hab. Andrzej Kobyliński. Stwierdził on, że Guardini antycypował o kilkadziesiąt lat współczesną dyskusję na temat postmodernizmu. W perspektywie tego intelektualisty kluczowym pojęciem nowożytnej wizji człowieka jest pojęcie autonomii. Potrójna autonomia – natury, podmiotu i kultury – stała się podstawowym paradygmatem nowożytności. W połowie XX wieku niemiecki myśliciel stwierdził, że trzy podstawowe kategorie nowożytności zaczęły zmierzać do swego kresu. Ich kryzys oznacza zmierzch epoki nowożytnej i powolne narodziny epoki ponowożytnej. Guardini zdecydowanie odrzucał Kantowskie żądanie autonomii dla podmiotu logicznego, etycznego i estetycznego. Kant – dążąc do oczyszczenia etyki z jakiegokolwiek elementu materialnego – pozbawił imperatyw kategoryczny jakiegokolwiek treści. Postulat moralny zawiera się w czystym nakazie „ty powinienes”, który znajduje swój fundament w *a priori* rozumu. Guardini odrzuca pochodzenie prawa moralnego od czystego rozumu i podkreśla jego obiektywny charakter. Krytykuje także formalizm etyki Kanta. Jego zdaniem jest to etyka abstrakcyjna, której brakuje ostatecznej oczywistości i siły zobowiązująca (*Verpflichtungskraft*).

Trzecim wystąpieniem był referat ks. prof. dr. hab. Mariana Nowaka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nt. *Romano Guardini z pomocą pedagogice. Teoria pedagogiczna między naukową uniwersalnością a pedagogiczną specyfiką*. Prelegent stwierdził, że niezwykle cenny wkład niemieckiego myśliciela w rozwój myśli pedagogicznej posiada dwa wymiary. Pierwszy ma charakter teoretyczny i dotyczy wielu wartościowych opracowań naukowych tego autora, wśród których warto podkreślić znaczenie studium pt. *Podstawy pedagogiki*. Drugi odnosi się do praktycznej działalności wychowawczej w katolickich ruchach młodzieżowych. Jedną z najważniejszych organizacji był

ruch „Quickborn”, którego centrum znajdowało się w Burg Rothenfels w Bawarii. Prof. Nowak podkreślił, że Guardini przyczynił się do umocnienia nowego statusu pedagogiki jako dyscypliny humanistycznej otwartej na inne obszary wiedzy naukowej. Niemiecki myśliciel twierdził, że w wychowaniu dzieci i młodzieży niezwykle ważną rolę odgrywa przyjęcie teonomicznej wizji rzeczywistości, której najważniejszym elementem jest prawda o stworzonności świata i człowieka. Dlatego należy odrzucić radykalną autonomię pedagogiczną, akceptując teologiczny wymiar pedagogiki.

Po dyskusji i przerwie kawowej rozpoczęła się druga sesja obrad. Pierwszy referat w tej części konferencji zaprezentował ks. prof. UO dr hab. Marcin Worbs nt. *„Zabawa w obecności Boga”. Refleksje Guardiniego o sensie liturgii*. Zauważył on, że według niemieckiego myśliciela liturgia nie powinna być traktowana jako środek do osiągnięcia konkretnych celów praktycznych, np. o charakterze moralnym. Najgłębszym sensem liturgii jest trwanie w obecności Boga. Liturgia stawia człowieka w obliczu tego, co ostateczne. Guardini był przeciwny tzw. umoralnianiu liturgii. Twierdził, że w czynnościach liturgicznych należy zachować etyczną powściągliwość. Oczywiście z liturgią łączą się różnego rodzaju cele pragmatyczne, ale zawsze powinny one pełnić rolę jedynie drugorzędą. Niestety, w epoce nowożytnej doszło do hegemonii woli. W konsekwencji etos zyskał supremację nad Logosem. Jednak w liturgii to Logos powinien zachować pierwszeństwo przed etosem. Metaforami liturgii są zabawa dziecka i twórczość artysty – działania, które nie są ukierunkowane na cele pragmatyczne. Interpretowanie liturgii jako zabawy – z zachowaniem odpowiedniej powagi – stanowi istotny wkład Guardiniego w badania filozoficzno-teologiczne nad fenomenem liturgii.

Drugim wystąpieniem był referat prof. dr. hab. Macieja Manikowskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego nt. *Koncepcja osoby Romano Guardiniego i jej relacyjne rozumienie*. Prelegent skupił swoją uwagę na antropologii niemieckiego myśliciela. Stwierdził, że bycie osobą w sensie relacyjnym stanowi istotę idei stworzenia człowieka

na obraz i podobieństwo Boga. Chrześcijaństwo przyszłości nie może zapomnieć o osobowym wymiarze bytu ludzkiego. Albo religia chrześcijańska zachowa swoje ukierunkowanie na osobę Boga i człowieka, albo go wcale nie będzie. Guardini kwestionował abstrakcyjny racjonalizm, któremu zarzucał niezdolność do uchwycenia specyfiki fenomenu życia. Podkreślał, że najgłębszym sensem bycia osobą jest samoprzynależność, czyli należenie do siebie samego. Dla właściwego rozumienia bytu osobowego ważna jest koncepcja biegunowego napięcia, które polega na harmonii różnego rodzaju przeciwieństw obecnych w strukturze osoby ludzkiej.

Trzeci referat wygłosił dr Albrecht Voigt z Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie nt. *Znowu zwołanie samego siebie. Światopogląd Romano Guardiniego*. Punktem wyjścia tego wystąpienia była analiza krytycznego stosunku niemieckiego myśliciela do Kantowskiej idei autonomii. Przyjęcie założeń intelektualnych filozofa z Królewca prowadzi do marginalizacji konkretnych fenomenów życia. Filozofia Kanta oraz koncepcja Kartezjusza, który interpretował człowieka jako *res cogitans*, doprowadziły do głębokiego napięcia istniejącego między *res cogitans* a *res corporea*. Guardini zanegował podstawy antropologii nowożytnej i oświeceniowej. Zaproponował dynamiczny proces poznania istoty bytu ludzkiego, ukierunkowany na możliwość dotknięcia niepowtarzalnych form egzystencjalnych konkretnego istnienia. Twierdził, że dla uchwycenia właściwej relacji człowieka do świata konieczne jest rozumienie czasowe a nie przestrzenne. Odrzucał także niesprawiedliwe opinie niektórych myślicieli nowożytnych, którzy postrzegali religię katolicką jako wroga wolności człowieka.

Po dyskusji i przerwie obiadowej rozpoczęła się trzecia część obrad sympozjalnych. Pierwszy referat w sesji popołudniowej zaprezentowała mgr Beatrix Kersten ze stowarzyszenia Arbeitsgemeinschaft Religionsphilosophie Dresden e. V. nt. *Widzieć stworzenie. Postrzeganie i charakterystyka dzieła stworzenia w twórczości Romano Guardiniego*. Prelegentka z Dreznia skoncentrowała się w swoim wystąpieniu na analizie poznania Bytu Najwyższego w twórczości niemieckiego

myśliciela, który wypracował własne rozwiązania w ramach filozofii religii i teologii naturalnej. Jednym z najważniejszych zagadnień analizowanych przez Guardiniego był fenomen doświadczenia religijnego. Ludzki rozum przy współpracy miłości może dostrzec stworzonosc świata i człowieka. Dzięki mistycznemu podejściu do tego, co istnieje, można doświadczyć tego, co widzialne, oraz tego, co niewidzialne. Uznanie zasady stworzonosci i tajemniczości stworzenia prowadzi człowieka do przekonania, że istnieje Stwórca wszechrzeczy.

Drugi referat w tej części obrad wygłosił mgr René Kaufmann z Wyższej Szkoły Teologiczno-Filozoficznej im. Benedykta XVI w Heiligenkreuz w Austrii nt. *Zło i teodycea u Romano Guardiniego*. Prelegent stwierdził, że w dziele niemieckiego myśliciela można znaleźć wiele ciekawych inspiracji dotyczących rozumienia zła, grzechu, winy, odpowiedzialności, niedoskonałości bytu ludzkiego. Teodycea jako nauka filozoficzna dąży do usprawiedliwienia Boga w obliczu zła, bólu i śmierci. Termin „teodycea” (gr. *theos* – Bóg, gr. *dike* – obrona) znaczy tyle, co obrona Boga. Do języka filozofii wprowadził go Gottfried Wilhelm Leibniz. Teodycea była pomyślana jako rozumowe wytłumaczenie faktu istnienia zła i prawdy o istnieniu dobrego i wszechmocnego Boga. W koncepcji Leibniza tkwi założenie, że świat jako całość rządząca się wcześniej ustanowioną harmonią jest dobry, a zło wynika z niedoskonałości części świata, które tworzą doskonałą całość. Gdy chodzi o fenomenologię zła, jednym z ciekawych rozwiązań wypracowanych przez Guardiniego jest koncepcja napięcia biegunowego między dobrem i złem. Zło rozumiane jako brak dobra stanowi kontrast, przeciwległy biegun dobra.

Trzeci referat – nt. *Racjonalność wiary: Romano Guardini a Joseph Ratzinger* – zaprezentował ks. prof. UKSW dr hab. Grzegorz Bachanek. Emerytowany papież Benedykt XVI w wielu swoich publikacjach naukowych i wypowiedziach publicznych cytował dzieła Guardiniego oraz podkreślał ogromne znaczenie tego myśliciela dla młodego pokolenia Niemców po II wojnie światowej. Guardini

i Ratzinger umieścili w centrum swoich badań filozoficzno-teologicznych poszukiwanie prawdy o Bogu, człowieku i świecie. Obydwaj zwrócili szczególną uwagę na racjonalność wiary chrześcijańskiej i harmonię istniejącą między wiarą i rozumem. Dlatego należy ich uznać za przedstawicieli tradycyjnej formy katolicyzmu, w której nie tylko można usprawiedliwić rozumowo wiarę chrześcijańską, ale można także wykorzystać ludzką racjonalność do lepszego rozumienia tajemnicy Boga.

Czwartym wystąpieniem w tej części obrad był referat dr. Pawła Beyga z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu nt. *Aktualność teologii liturgii Romano Guardiniego – stulecie książki „O duchu liturgii”*. Niemiecki myśliciel rozpoczął analizy filozoficzno-teologiczne fenomenu liturgii podczas studiów w Tybindze na początku XX wieku. Był to czas szczególnego nasilenia racjonalizmu i modernizmu. Uczestnicząc jako student w godzinach kanonicznych w opactwie Beuron, odkrył on liturgię jako świat symboliczny, nasycony realnością i sensem. Opactwo to, wraz z ośrodkiem benedyktyńskim Maria Laach, było w Niemczech jednym z głównych centrów Ruchu Liturgicznego. Jego początków należy szukać w odnowieniu się monastycznej formy liturgii, w teologicznym zwrocie przeciw systematycznemu racjonalizmowi neoscholastyki i w teologii misterium nawiązującej do tradycji Ojców Kościoła.

Ostatnim referatem było wystąpienie ks. prof. dr. hab. Bogdana Ferdka z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu nt. *Romano Guardini jako prekursor współczesnej teologii religii*. Prelegent stwierdził, że w sensie formalnym można uznać niemieckiego myśliciela za najbardziej znanego w świecie przedstawiciela dawnego Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Warto podkreślić, że do problemu poznania Boga Guardini podchodził z pozycji fenomenologicznie nastawionej filozofii życia. Przyjmując intuicję jako właściwą formę poznania, podkreślał jednocześnie, że nie może ona stanowić odpowiedniego narzędzia poznania naukowego, jeśli nie będzie ściśle związana z pracą rozumu. Intuicja

i poznanie rozumowe wzajemnie się uzupełniają. Poznanie rozumowe nie jest wrogiem poznania intuicyjnego. W ujęciu niemieckiego myśliciela poznanie religijne ma charakter oglądu, tzn. jest czymś pośrednim pomiędzy poznaniem pojęciowym i poznaniem intuicyjnym. Takie stanowisko jest bardzo bliskie poglądom św. Bonawentury, który podkreślał, że jeden porządek poznawczy wiąże się koniecznie z drugim.

Na zakończenie obrad sympozjalnych, po ciekawej dyskusji i inspirującej wymianie zdań, głos zabrała dr Joanna Wawrzynów z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, która była główną organizatorką konferencji. Podziękowała ona prelegentom z Austrii, Niemiec i Polski za wygłoszone referaty oraz wszystkim uczestnikom za udział w konferencji. Zwróciła także uwagę na konieczność prowadzenia dalszych szeroko zakrojonych badań interdyscyplinarnych nad bogatą spuścizną intelektualną Romano Guardiniego i promocji dzieł tego autora, które obecnie stają się na nowo aktualne jako niezwykle skuteczna pomoc w adekwatnej diagnozie filozoficznej i światopoglądowej współczesnych wyzwań kulturowych i cywilizacyjnych.

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

a.kobyliński@uksw.edu.pl

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii

Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa

ORCID: 0000-0003-2252-8634

DOI: 10.21697/spch.2020.56.1.42